

Književne novosti

Spomenica Miroslavu Vilharju. V Ljubljani 1906. Izdal in založil „Odbor za Vilharjev spomenik“. Natisnila „Narodna tiskarna“. Jako primerna publikacija v proslavo zaslužnemu pesniku in rodoljubu, kateremu so pred kratkim postavili spomenik v Postojni! Knjižica obsega spis „Miroslav Vilhar“, v katerem nam podaje gospod dr. Jos. Tomišek istotako natančen životopis našega pesnika kakor izborna oceno njegovega pisateljskega in rodoljubnega delovanja, potem pa „Venec izbranih Vilharjevih pesmi“, katere je s srečno roko izbral in uredil gospod Ant. Aškerc. Upati je, da se vsa zaloga knjižice hitro razpeča, tem bolj, ker se ima iz čistega dobička pokriti del stroškov za Vilharjev spomenik.

O krajnih imenih boroveljskega sodnega okraja v dolnjem Rožu na Koroškem razpravlja v zadnjem letnem poročilu celovške gimnazije g. prof. Ivan Scheinigg. Otvoritev karavanške železnice je dala nekako povod za to razpravo, češ da bi letoviščniki in turisti, ki bodo poslej mnogoštevilneje dohajali v te kraje, ne le s telesnimi očmi ogledovali in občudovali pokrajinske krasote Korotana, ampak da bi tudi razumeli pomene krajnih imen, kolikor jih je sploh mogoče dognati in razložiti, da bi zmiselno in z razumom uživali razgled po lepem Rožu. Kot sin Rožne doline je poklonil razpravljaljatelj povodom otvoritve nove železniške proge svoji ožji domovini za spominsko darilo razlago imen teh krajev — in s tem ustregel vsem, ki se zanimajo za toponomastične študije.

Razlaganje krajevnih imen je sicer pri nas zelo zaostalo. Razen Miklošičevega splošnega dela imamo le malo v to stroko spadajočega. Med preiskovalci na drobno moramo v prvi vrsti omeniti Štreklja (za Štajersko) in Scheinigga (za Koroško). Naša zaostalost je pa razumljiva, če pomislimo, da je treba za take študije pred vsem sistematično in kritično sestavljenih podatkov iz starih listin, da se iz njih nekako razbere zgodovinski razvoj in postanek vsakega krajnega imena iz prvotne njegove oblike. Za Štajersko je tako delo sestavil Zahn z naslovom „Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter“, za Koroško izide v kratkem „Ortsregister“ v zadnjem zvezku Jakschevih „Monumenta ducatus Carinthiae“, a za Kranjsko je najti nekaj gradiva pri Schumiju v kazalnih njegovih publikacij „Archiv für Heimatskunde“ in „Urkunden und Regestenbuch“. — Na podlagi starih listinskih oblik krajevnih imen izkombinira jezikoslovec pravilno razlago, oziroma pomen sicer nerazumljivega imena. Vsaka razlaga se mu niti pri takem metodičnem postopanju morda ne posreči in čestokrat se mora zadovoljiti le z nekolikšnimi uspehi. A metoda je pri takih študijah potrebna.

Kako važna in aktualnega pomena so krajnoimenska raziskavanja, je razvidno, če pomislimo, kako se od vseh strani pojavljajo poskusi, izriniti slovenska krajna imena iz javnosti, kako se vse prizadeva utajiti jih ali pa spačiti in jim pobrazdati jasnost narodnega značaja slovenskega. Zavednost, oprta na znanstveno razumnost, je najpotrebnejše orožje, če hočemo z uspehom braniti na tem poprišču, kar je naše. Kar pa ni, pa vsekdar radi priznajmo za tuje, kajti trezna poštenost in resnicoljubnost morata v znanstvu več veljati nego drzni šovinizem — in kar po pravici grajamo pri drugih, tega se moramo sami prav skrbno ogibati. O važnosti Scheinigbove

razprave nas lahko prepriča tudi tisti krik nevolje, ki je zašumel po predalih šovinistično nadahnjenege, nam neprijaznega novinarstva, ko je stopila razpravica v javnost; toda vik in krik časopisja nas ne sme motiti, nas ne sme oplašiti. Kar je slovensko, je slovensko, kar tuje, je tuje — in v znanstvu se ne vpraša, kaj komu ugaja ali ne ugaja, vpraša se samo, kaj je resnično in pravilno, kaj je z raznimi razlogi vsaj do verjetnosti utemeljeno, bodisi da je v prilog tej ali oni narodnosti.

Scheiniggova razprava je razdeljena na dva dela; v prvem obravnava prava krajna imena, t. j. imena raznih naselbin (trgov in vasi), v drugem poljska in gozdna imena. Z vsemi razlagami v tej razpravi se jaz seveda ne strinjam in ne bom omecaval, da ne bi izrazil o njih svojih pomislekov. Tako n. pr. se mi ne zdi prav po domnevu postavljati osebna imena, da se iz njih potem razloži krajno ime, — zlasti če eksistenca takega osebnega imena ni drugod dokazana. Na tak način bi kaj hitro in preprosto razložili skoraj vsako krajno ime; kajti če smatram mak (Mohn) ali otrov (Gift) kar naravnost za osebno ime, da iz njega izvedem „Mačani“ (Bewohner einer von einem Mak begründeten Siedlung) in „Ótrovca“ (die Niederlassung eines Otrov), kaj naj mi potem brani vzeti kateri si bodi apelativni samostalnik za osebno ime ter reči: selo ima ime po ustanovniku naselbine, n. pr. Kolovec (die Niederlassung eines Kol) ali Savlje (Bewohner einer von einem Sava begründeten Siedlung)?? Pa če bi tudi eksistiralo v istini tako osebno ime „Mak“ „Ótrov“, tedaj še vedno ni dokazano, da se dá osebno ime istovetiti z enako se glasečim apelativnikom, kakor da se je apelativno ime kar meni nič tebi nič preneslo na osebo. Mnogo naravneje bi se mi videlo n. pr. razlagati Mače iz * mak (mokra ali močvirna pokrajina), tedaj bi bili Mačani prav barjani; vpraša se samo, če se tudi pokrajinske lastnosti s tako razlago ujemajo. — Prim. Savlje iz * Savljane = naselniki ob Savi ali Posavci. — „Sene“ so sicer lahko sen'ne košenine (Heumahdwiesen), pa ravno tako lahko tudi sen'ne ali senčne, t. j. osojno ležeče senožeti ali osojnice (stsl. sēnīnū, umbrosus); — in zopet se vpraša, ali bi se zadnja razlaga ujemala z lego kraja. Jezikoslovna razlaga mora biti preprosta, razumljiva in verjetna, a ujemati se mora tudi s krajevnimi razmerami. Ker mi torej v razpravi navedeni kraji niso znani, se morajo kajpada moje razlage smatrati samo za jezikoslovne kombinacije, — z vzporednicami podprte sicer, torej možne, a ne še dognane. Izjemno se sicer tudi utegne primeriti, da pogoji, ki so ob svojem času opravičili postanek krajnega imena, dandanes ne bivajo več tako jasno, da so se nekdanji pogoji izpremenili, a ime je ostalo. Toda pri senčnati ali osojni legi si je tako izpremembo skoro nemogoče misliti. — Še bolj smelo in neutemeljeno se mi pa vidi pri razlaganju krajnih imen drugo prejšnjemu podobno početje, namreč po domnevu postavljena osebna imena jemati kar naravnost za krajna imena, n. pr. Resnik in Babnjak naj bodeta čisti osebni imeni in kot taki obenem krajni imeni. Moja pojmovitost se k temu naziranju ne more povzpeti. Priimek Dobrávec n. pr. ali Dóbrovec si iz krajnega imena Dobráva, oziroma Dóbrova prav lahko razložim, če bi pa imel recimo poleg Dobovec razložiti tudi krajno ime Dóbrovec, tedaj ne bi rekel: Dobrovec je čisto osebno ime porabljeno obenem kot krajno ime, ampak bi izvajal takole: Kakor imamo vzporedne oblike „brat“ in „bratŕ“, „hrib“ in „hribŕ“, tako tudi poleg „dob“ starejšo obliko „dobŕ“ — in kakor dobim iz „dob“ dobov,-a,-o (dobov gozd = dobrovec), tako tudi iz „dobŕ“ dobrov,-a,-o (torej: dobrov log = dobrovec); primeri: dúbrava (Waldung), adj. dúbravŕn,-a,-o in Dúbrovnik. — Drugotne oblike Résnica bi tudi ne izvajal iz lokala „v Resencu“ iz baje prvotnejše Resnik, ampak obojno obliko Resnik in Resnica direktno in vzporedno iz pridevnika „resen“, oziroma „vresen“ (Resnik

= grič z vresjem porasten, Resnica = planjava z vresjem porastena). Primeri: Bazovik in Bazovica, Breznik in Breznica, Lipnik in Lipnica, Osojnik in Osojnica pa Jelovec in Jelovica, Jelševce in Jelševica, Praprotnik in Praprotnica (svet, s katerega dobivajo praprot za steljo, der Farnboden als Streuparcelle) i. t. d. Babnjak, če bi bilo to ime gore, bi si mislil, da je „Klek“ (Hexenkogel), kot vas menda tudi ne bo dosti drugačnega pomena; primeri golobnjak, ovčnjak i. t. d. S čisto osebnim imenom (Weibernarr) nikakor ne izhajamo. — Bajtšče (Waidisch) iz bajta (Hütte) je malo verjetno, kajti trditev, da je sufiks „-išče“ kolektivnega pomena, nikakor ni opravičena. Izvedenka „bajtšče“ bi marveč morala pomeniti kraj, kjer je bajta stala (primeri „gradišče“ Burgstätte), ali pa z zaničevalnim značilom kvečjemu morda (?) raztrgano bajto ali podrtino od bajte, kar pa tudi ni dosti verjetno, ker ima sufiks „-išče“ tako značilo menda le pri imenih živih stvari (primeri „bábišče“ altes Weib, „krávišče“ elende Kuh, révišče“ armer Tropf). Priimek „Bajt“ je ali Beit (Vitus) ali pa, kar je verjetnejše, „vajd“ Vogt. Primeri Vogtsdorf na Pruskem, Voitsdorf na Češkem in Voitsberg na Štajerskem, na drugi strani pa seliška imena Ivánišče, Mrávljišče, Trépalíšče, Gántarišče, Kóčarišče iz osebnih imen Ivan, Mravlja, Trepal, Gantar, Kočar. Navadnejše se pač tvorijo seliška imena iz osebnih imen s posredovalno obliko svojilnega pridevnika, n. pr. Krekovo posestvo = Krékovišče (izgov. Krékovše), Kocjanovo = Kocjánovišče (izg. Kocjánovše), Prékovišče, Revénovišče, Smúkovišče, Škrátovišče i. t. d. — Nekdanje „Pérgarše“ na Marije Terezije cesti v Ljubljani je pač „Bérgerišče“, t. j. Bergerjevo posestvo ali Bergerjeva gostilna. Bajtšče (Waidisch) bi bila tedaj Bajtova ali Vajdova naselbina, Voitsdorf ali Voitsgehöfite. — Stikanje krajnega imena „Lopáre“ z loparjem (Brotschieber) je nedoumno; prej bi že mislil na obliko * „lopara“, podaljšano iz lopa (die Laube), primeri „daščara“ (koliba iz desak), „košara“ (pletena ograda), „ovčara“ (ovčji hlev), „ugljara“ (oglenica) i. t. d. Mikl. Vergl. Gr. II, 88. Lopare bi bile torej kočje, kolibe in klonice. — Ljubelj (Loibl), pravilneje pač Lubelj, prvič ni čisto osebno ime, drugič ga pa javaljne smemo izvajati iz „ljub“ lieb, ampak iz „lübū“ λυβω λóφος, t. j. hrib, grič. — V drugi polovici imena Kirschentheuer hoče imeti razpravljatelj besedo „tabor“ (Lager). Tako ne gre; iz „krzno“ (kožuhovina) in „tabor“ se ne dá kar tako zvariti p o m e m b n a sestavljenka, še manj pa iz nem. kürsen in slov. tabor. Krzнарstvo in izdelovanje kožuhov je bilo baje od nekdanj domače obrtstvo v tej naselbini in pisatelj se še iz svoje mladosti (kakor pripoveduje) vé spominjati, da so ravno možje iz Kožentavre (?) nosili po zimi dolge, do gležnjev segajoče kožuhe, prešite po hrbtu z rdečimi okraski in rožami in z raznimi obrobki, in ti kožuhi da so bili izdelki tamošnje domače obrti. Potemtakem je jako razumljivo, da so se stanovniki imenovali „krzнарji“ ali „strojarji krzna“ (Kürschentäuer), kakor se na primer imenuje Spodnji Mozelj na Kočevskem „Kožarji“. Primeri imena stanovnikov za kraj: Kovači (obč. Erzelj in obč. Sostro), Kozarji pri Dobrovi, — Balkovci, Dejani, Novoseli, Vukovci, Grduni, Jakovini, Škavrini in Vukobrati v Viniški občini i. t. d. Glagol „zauen“ (nizkonem. „t a u e n“) pomeni „strojiti“ ali „gotoviti“ zuričten, bereiten, odtod samostalnik Záuer ali Tauer (Täuer) = strojar, izdelovalec kožuhov, kakor Brauer ali Bräuer = pivovar; primeri zvezo „Lohgärber und Ledertauer“ — taueu = lohbares Leder zurichten (s čreslom strojiti). Kürschentäuer so torej krznostrojci ali krzнарji — in narodno etimologijo vidim jaz v slovenskem imenu Kožentávra v izpremembu krzna v kožo. — Kakor iz nemškega prevoda „Gansdorf“ ne gre sklepati, da bi se smela „Gosinja vas“ izvajati iz gos (die Gans), ker nam stare listinske oblike dajo jamstvo za Gostinjo ves (Gostinsdorf, vicus hospitalis) ali gostišče, tako mislim, da nam tudi ne moreta nemški imeni

Hundsdorf in Rabensberg dovolj utemeljiti razlage imen „Psinja ves“ in „Vranjica“ iz pes (Hund) in vran (Rabe), če nimamo za to še drugih razlogov, kajti napačnih prevodov vse mrgoli pri krajevnih imenih. — Miklošič pravi sicer Vgl. Gr. II. 156: für *wn* findet *in* in golobinji, gosinji, vrablinji — a oblike „psinji“ nima zabeležene in ime vrelca „Pesje Nosnice“ in livade „Pesji Vlak“ tudi ne podpira razlage „Psinja ves“ = Pasja vas. Pridevnik „psinji“ po mojem mnenju zahteva za podlago „psina“ ali „psin“. Če vzamemo za podlago osebno ime „Psina“, vsoporediti nam je to obliko s priimki Mrcina, Možina, Rogina, Trdina i. t. d. Stvar je pa še zelo nejasna. — Vranjica utegne pa biti kakor Vranjek (od koder priimek Vranjkar, ozir. Urankar) od vranj (der Spund), t. j. rupa, iz katere bruha in brbotá vrelec. Primeri „Glince“ (Glinjice), t. j. glinje jame ali glinišča (Thongruben), kjer glino kopljejo, — in pri Valvazorju II, 204 „Urainepotok“ in IV 632 nasl. „Urainajamma“, t. j. Vranji potok in Vranja jama = jama, iz katere voda vre. — Razlagi „Triblinje“ = trebljenje (die Rodung, das Geräute) oporeka nemško ime „Triebloch“, ki bi dalo misliti na „trèbljáne“, ne pa na singularni glagolnik. — Encijanovec je pravilno die Enzian-Wiese, analogno naj bo tudi Grintovec (Kreuzkrautalm) in Brdinovec (Bergheuwiese) od „grint“, pa ne Räude, Krätze, ampak Kreuzkraut, senecio, in od „brdina“ (das Bergheu). Grlovec iz grlj (Knorren) ali krlj (Holzblock) bi utegnil biti „grljevec“ (ein Gebirgswald von knorrigen Stämmen). — Kako naj bi se Grašišče izvajalo iz „grad“, ni razumljivo. — Kako naj si predstavljamo del gozda z imenom „Hakl“ kot zakrivljen čavelj (gekrümmter Nagel), ostane tudi nedoumno. „Kočna“ izvedena iz „kocén“ (zelni štor, zelnata glava) je nekaj neverjetnega, iz „kot“ (Winkel) bi se za silo še dalo misliti. Pa zakaj ne bi vzeli za podlago pastirske „koče“ ali pa „kok“ (= kolk, die Koppe, der Hügel). Zadnja domneva je še najverjetnejša. — Livadno ime „Lisjak“ naj bi bilo istovetno z „lisjak“ (Fuchsmännchen)? Primeri „les“ (Gehölz) in „lisa“ = pleša, pa nemški „Pleschkogel“! — Livadno ime „Motovilo“ vzeto za istovetno z „motovilo“ (Haspel) je nerazumljivo, če pa vzamem sorazmernice „pojiti“ (tränken) in „pojilo“ (Tränke), „kaliti“ (trüben) in „kalilo“ (Pfützte), tedaj „toviti“ (füttern), oziroma „otaviti“ (erquicken) in „tovilo“ (Fütterungsstätte) + predponka „ma“ (primeri: maklen, macesen!), tedaj si vsaj približno morem nekaj misliti. — Óslica kot oslovski prelaz (Eselspass) iz Selske v Ljubeljsko dolino ne verjamem, da bi obveljala; če je tudi „Osel“ pri Slovenji Bistrici že l. 1265 tolmačen z „Eseldorf“ (Zahn p. 369), to vendar še nič ne dokazuje, kakor tudi „Osòv“ (der Eselbauer ??) ne. Razlagati bi se stvar dala morda po teh le stopnjah: „Osòv“ je hišno ime, ozir. ime kraja, kjer hiša stoji, in pomeniti utegne osojni kraj [sül — sol :|s o|n c e|: in negativni prefiks o-, kakor n. pr. oslušati se = ne slišati, osevek = prazen (ne obsejan) prostor na posejani njivi]. Že naglas v imenu „Osòv“ nasprotuje tolmačbi iz „ósel“ (Esel), pač pa soglaša s tolmačbo „osòj“ (Schattenseite, absonniger Ort). Tudi v Poljanski dolini proti tolminski meji imamo „Óslico“, in sicer v sosedstvu „Osojnic“, žalibog da so jo divji etimologi v novejšem času proti narodovi govorici potvorili v „Oselico“ in to neopravičeno spako spravili celo v uradni „Ortsrepertorium“. Primeri krajna imena Ósovník (Osolnik pri Turjaku, Osojnik pri Sorici, Prisang = Prisojnik). Razložiti bi se dala Oslica morda tudi iz oblike Otlica (ątlü, cavus, scissus) hohle Gasse = otlik (der Hohlweg). — Priimkov Pogačar in Pogačnik (NB tudi Gačnik) bi ne izvajal iz „pogača“ (Weizenbrot, it. focaccia, podpepelnik), ko je vendar dovolj razširjeno gozdno ime „gača“ = ozka globel ali tokava v gozdu (die Waldschlucht), vprav „zágata“ (koren: gatí Mikl. Et. Wb. 60). — Polžji Hribec bi tudi ne razlagal za Schneckenhügel, ampak bi prej mislil na „pólog“ (nekoliko viseč

svet), tedaj „pólžji“ iz „póložji“, kakor „preska, zaska“ iz „préseka“ (Durchhau) in „záseka“ (eingehackter Speck): Polžji hribec torej položen (ne strm) hrib. — „Prdlja“ tolmačena s „prdeti“ (pedere, farzen) ne verjamem, da bi mogla komu ugajati — in priporočil bi v prevdarek domnevo: ali ni morda to „prodlja“, t. j. prodka voda, prodek vrelec (scaturigo, der Brodel, Prudelquell)? Tudi na „prod“ (Gerölle, Sand) in „prodi“ (die Drauinseln) bi prej mislil nego na „prdeti“, češ da je „prodlja“ skozi pesek in prodnata tla pronicajoča in mezeča voda, ki izpod proda zopet pririne na dan (Drängwasser). Setiče iz „setinū“ (der äußerste) je nerazložljivo. Sopotje je lahko da rázpótje, pa je tudi lahko kraj, kjer slapovi šume. Ščedem iz čediti (rođen?) je nerazložljivo; kaj ko bi bilo to ime vkljub obliki „Skedenjč“ vendarle Ščeden, t. j. skedenj (die Tenne, area)? Primeri Čepa = Kepa, Čisóvnjak = Kiselnjak in ščira = sekira. Pri razlagi imena „Vava“ (stranska pánoga Drave) ne kaže sklicavati se na apelativnik „val“ (die Welle); edino verjetno je, da je to „lava“ = močvirnato obrečje (Pleteršnik 502). Primeri „Mlake“ močvirnato obrečje ob Dravi od Kožentávre do Resnika (str. 18.). Vršišče je iz vršič (deminut. od vrh) neizvedljivo, recimo rajši, da je vršišče od glagola vršiti (Getreide austreten), gumno, kjer se žito vrši (der Dreschplatz, die Tenne). Primeri Gumnišče. — „Žlefe“ (die Schleife = Gleitbahn, Holzrutsche) bi rajši izvajal iz domačinke „žleb“ (Mulde), ko bi bila tudi za notranjščino besed in ne samo za konec dokazana dialektična zamemba „b“ z „f“, n. pr. bof = bob, govof = golob, svaf = slab i. t. d. Toda ne gre tako. „Zare“ (ozir. ozare) mislim da ni iz za + ora, ampak iz vüzü + ora (die Pflugwende). — Konjski Britof bi se morda pravilneje nego s Pferdefriedhof dalo prevesti s Pferdeperch, t. j. konjski támar, da bi se ne mislilo morda na konjederčevo pokopališče. — Ime pašnika „na Jivah“ daje misliti na opuščene „njive“ z udušenim nom v začetku besede; pomisliti je tudi na „ivo“ ali vrbo (salix).

Marsikaj bi se morda dalo še povedati kot pomislek proti objavljenim razlagam, a naglasiti moram še enkrat, da sem izrazil izvečine pomisleke jezikoslovnega značaja, ker mi podana razlaga ni postala jasna, ker pogrešam evidentne zveze med krajevnim imenom in njega razlago, oziroma namigljajem take razlage, in ponoviti moram, da so moje opombe, ker tistih krajev ne poznam, deloma le pomisleki izraženi, da se uvažujejo, — ne pa dokončne zavržbe od g. razpravljatelja podanih razlag; nekatere zavržbe bodo pa za definitivno držale, ker so utemeljene. Končno naj še enkrat poudarim, da so toponomastične študije za nas prav posebno aktualnega pomena in da bodi to polje raziskavanja slovenskim jezikoslovcem zlasti priporočeno.

L. P.

Slovenska čitanka za prvi razred srednjih šol. Sestavil in izdal dr. Jakob Sket, c. k. profesor. I. Tretja izdaja. Velja trdo vezana 2 K. V Celovcu, 1904. Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. — Kakor kaže naslov, je izšla ta čitanka že pred dvema letoma, rabiti pa so jo začeli, vsaj kolikor je nam znano, šele s šolskim letom 1905/6. Zato pač ni prepozno, da rečemo danes o njej dve, tri besede.

Tretja izdaja se precej razlikuje od druge, dasi to ni povedano na naslovnem listu. Iz druge izdaje, ki je obsegala 187 berilnih sestavkov, jih dr. Sket ni izpustil nič manj nego 27, na novo pa je sprejel v tretjo izdajo 5 beril, tako da jih šteje sedaj vsega skupaj 165. Iz druge izdaje je izpustil dr. Sket te-le: a) p e s m i: „Veverici“, Fr. Cimperman; „Lepo nebo“, L. Jeran; „Večer“, Gr. Křek; „V posnemo“, P. Gross; „Z deža pod kap“, Fr. Křek; „Praznik posvečuj“, Jos. Jurčič; „Vesele počitnice“, F. Křek; „Kapela“, A. Funtek; -- b) p r o z a i č n e s e s t a v k e: „O kmetu in kučmah“, Plahtarič; „Zviti kmet“, J. Tomšič; „Stara palica“, Fr. Dolenc; „Valentin Vodnik